

اخلاق الاهی

(جلد بیست و هشتم - پیوندها و حقوق)
(بخش ششم - پیوند با اهل ایمان)

استاد آیت الله مجتبیٰ تهرانی
تدوین و تحریر: بهمن شریف زاده
زیر نظر: علی اکبر رشاد

اخلاق الاهی

(جلد بیست و هشتم - بیوندها و حقوق)

(بخش ششم - بیوندها اهل ایمان)

استاد آیت الله مجتبی تهران

تدوین و تحریر: بهمن شریف زاده

زیر نظر: علی اکبر رشاد

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

چاپ اول: ۱۳۸۵

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۶۵۰ تومان

شابک: ۵-۷۵-۸۳۵۲-۹۶۴

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

سرشناسه: تهرانی، مجتبی

عنوان و پدیدآور: اخلاق الاهی، مجتبی تهرانی، [برای گروه اخلاق و عرفان پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی]

مشخصات نشر: تهران، موسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۴.

فروست: (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۸۰، اخلاق و عرفان ۳) شابک: ۱-۸۳۵-۹۶۴-۳۷۵-۰۰۰ ریال (ج. ۲۷)

شابک: ۷۴-۸۳۵۲-۹۶۴-۳۶۵-۰۰۰ ریال (ج. ۲۷)

شابک: ۵-۷۵-۸۳۵۲-۹۶۴-۳۶۵-۰۰۰ ریال (ج. ۲۸)

فهرست نویسی براساس جلد چهارم، ۱۳۸۱

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Mojtaba Tehrani. Theological ethics.

یادداشت: ج ۲۷ و ۲۸، ۱۳۸۵: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. یادداشت: کتابخانه

موضوع: اخلاق اسلامی. موضوع: مباحث اخلاقی - قرن ۱۴. موضوع: ایران - اخلاق

شناسه افزوده: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

رده بندی کتبی: ۲۴۰: ۲۲۸/۲۲۸۷: ۶۷۱/۲۲۸۷: شماره کتابخانه ملی: ۱۱۷۲۵-۸۱

فهرست

پیشگفتار آثار گروه اخلاق و عرفان پژوهشگاه.....	۱۹
مقدمه سرپرست تحقیق.....	۲۳
مقدمه محقق.....	۲۹
درآمد.....	۳۳
فصل اول، تعریف پیوند با اهل ایمان.....	۳۵
فصل دوم، اقسام پیوند با اهل ایمان.....	۴۱
الف. چیزی که به آن پیوند می‌شود.....	۴۱
۱. حق.....	۴۱
۲. لطف (فراحق).....	۴۱
ب. شکل پیوند.....	۴۱
۱. پیوند به جسم و جان.....	۴۱
۲. پیوند به رفتار.....	۴۲
۳. پیوند به ترک رفتار.....	۴۲
ج. جایگاه پیوند در درون و بیرون.....	۴۲
۱. پیوند درونی (قلبی).....	۴۲
۲. پیوند بیرونی (جوارحی).....	۴۲
فصل سوم، ستایش پیوند با اهل ایمان.....	۴۳
تفاوت ارزش در انواع پیوندها.....	۶۴

تفاوت حکم در انواع پیوندها	۶۵
فصل چهارم، حقوق اهل ایمان	۶۷
حق یکم	۷۴
بخشیدن لغزش (یغفر زلته)	۷۴
شیوه تخلّق	۷۷
حق دوم	۷۹
دلسوزی در اندوه (یرحم عبرته)	۷۹
حق سوم	۸۴
پوشاندن عیب‌ها (یستر عورته)	۸۴
تفاوت بین «زلّة» و «عورة»	۸۶
فرق بین «عورة» و «سرّ»	۸۷
فرق بین «یستر عورته» با «یغفر زلته»	۸۷
چگونگی آگاهی انسان به عیب برادر مؤمنش	۸۸
ریشه‌های جست‌وجو و بازگو کردن عیب‌ها	۸۹
پیامدهای جست‌وجو و بازگو کردن عیب‌ها	۸۹
شیوه تخلّق	۹۱
حق چهارم	۹۶
گذشت از خطا (یقیل عشرته)	۹۶
حق پنجم	۹۹
پذیرفتن پوزش (یقبل معذرتّه)	۹۹
شیوه تخلّق	۱۰۲
حق ششم	۱۰۳
غیبت نکردن	۱۰۳
حق هفتم	۱۰۵

۱۰۵.....	رَد غیبت (یرَد غیبتَه).
۱۰۷.....	حق هشتم
۱۰۷.....	متهم نساختن
۱۰۸.....	شیوۀ تخلق
۱۰۹.....	حق نهم
۱۰۹.....	ناسزا نگفتن
۱۱۰.....	حق دهم
۱۱۰.....	نصیحت کردن همیشگی (یدیم نصیحتَه).
۱۱۰.....	۱. جنبه درونی
۱۱۱.....	۲. جنبه بیرونی
۱۱۵.....	شرایط نصیحت گوئی
۱۱۵.....	۱. خود ساختگی
۱۱۵.....	۲. دور از چشم دیگران
۱۱۶.....	حق یازدهم
۱۱۶.....	پذیرش نصیحت
۱۱۹.....	حق دوازدهم
۱۱۹.....	فریب ندادن
۱۲۱.....	حق سیزدهم
۱۲۱.....	بیزاری نجستن
۱۲۳.....	حق چهاردهم
۱۲۳.....	دوست داشتن
۱۲۶.....	حق پانزدهم
۱۲۶.....	آشنایی با نام و خانواده
۱۲۸.....	حق شانزدهم

نگه داشتن دوستی (يُحْفِظُ حُلَّتَهُ)	۱۲۸
مفهوم دوستی و نظر اسلام درباره آن	۱۲۸
تشویق به دوستی در آئینه روایات	۱۲۸
ارزش حفظ دوستی	۱۳۴
بهانه‌های نادرست برای گسستن دوستی	۱۳۵
۱. شک نامعقول در صداقت	۱۳۵
۲. ناسپاسی و بی‌مبالاتی در دوستی	۱۳۶
۳. خشم ناگهانی	۱۳۷
۴. یافتن دوست جدید	۱۳۸
حق هفدهم	۱۴۰
مراعات پیمان (یرعی ذمته)	۱۴۰
أ. پیمان‌های بیرونی و اعتباری	۱۴۰
۱. سفارش فرد به رعایت پیمان مؤمن با دیگران	۱۴۰
۲. سفارش فرد به رعایت پیمان خودش با مؤمن	۱۴۱
ب. پیمان درونی و حقیقی	۱۴۲
حق هجدهم	۱۴۶
نرنجانیدن و خشمگین نکردن	۱۴۶
حق نوزدهم	۱۴۷
پیگیری رضایت	۱۴۷
حق بیستم	۱۴۸
آزار نرساندن	۱۴۸
حق بیست و یکم	۱۴۹
عیادت در بیماری (يُعُودُ مَرَضَتَهُ)	۱۴۹
۱. آرامش روحی	۱۵۰

۲. حل مشکل	۱۵۱
الف: مشکل مالی	۱۵۱
ب: نبود همراه و یاور	۱۵۱
آداب عیادت	۱۵۷
۱. به تناوب نه پی‌درپی	۱۵۷
۲. کوتاه بودن زمان	۱۵۷
۳. دعا برای شفا	۱۵۸
۴. گذاردن دست بر دست یا پیشانی خود	۱۵۹
۵. گذاردن دست بر دست و پیشانی بیمار و پرسش از حالش	۱۶۰
۶. بردن هدیه	۱۶۱
۷. ترک خوردن نزد بیمار	۱۶۱
حق بیست و دوم	۱۶۴
حضور بر جنازه (يُشْهَدُ مَيْتَهُ)	۱۶۴
آداب تشییع	۱۶۷
۱. حرکت از پشت یا کنار جنازه	۱۶۷
۲. پیاده و نه سواره	۱۶۹
۳. ماندن تا هنگام دفن	۱۷۰
۴. پرهیز از خنده	۱۷۰
حقوق مؤمن متوفاً	۱۷۱
حق بیست و سوم	۱۷۲
زیارت قبر متوفاً	۱۷۲
حق بیست و چهارم	۱۷۴
بدگویی نکردن از متوفاً	۱۷۴
حق بیست و پنجم	۱۷۵

جانشینی در خانواده متوفاً.....	۱۷۵
حق بیست و ششم.....	۱۷۷
اجابت دعوت (يُجِيبُ دَعْوَتَهُ).....	۱۷۷
الف. پذیرش دعوت به ضیافت.....	۱۷۷
۱. انگیزه صحیح برای دعوت کننده.....	۱۷۷
۲. شرایط مناسب برای دعوت شده.....	۱۷۸
ب. پاسخ به درخواست و پذیرش مطلب.....	۱۷۸
حق بیست و هفتم.....	۱۷۹
اطاعت امر.....	۱۷۹
حق بیست و هشتم.....	۱۸۱
پذیرش هدیه (يقبل هديته).....	۱۸۱
۱. انگیزه در هدیه.....	۱۸۱
۲. پذیرش هدیه.....	۱۸۱
حق بیست و نهم.....	۱۸۴
احسان متقابل (یکافئ صلته).....	۱۸۴
حق سیام.....	۱۸۷
سپاس نعمت (یشکر نعمته).....	۱۸۷
۱. شکر به معنای فرح و شادمانی.....	۱۸۷
۲. شکر زبانی.....	۱۸۷
شکر نعمت به بیانی دیگر.....	۱۸۹
حق سی و یکم.....	۱۹۲
یاوری نیک (یحسن نصرته).....	۱۹۲
۱. برطرف کردن تکلیف.....	۱۹۲
۲. رعایت انصاف.....	۱۹۲

۱۹۳	۳. دلسوزی
۱۹۴	حق سی و دوم
۱۹۴	نگهبانی از همسر (بحفظ حلیله)
۱۹۵	حق سی و سوم
۱۹۵	نراندن از پیشگاه
۲۰۰	حق سی و چهارم
۲۰۰	برآورده کردن نیاز (بقضی حاجت)
۲۰۱	چگونگی بروز نیاز
۲۰۴	ارزش کوشش برای رفع نیاز
۲۰۵	برترین قسم برطرف کردن حاجت
۲۰۷	برطرف کردن حاجت در زندگی و مرگ
۲۰۷	نسبت توانایی با رفع نیاز از مؤمن
۲۰۷	۱. رفع نیاز با مازاد هزینه های زندگی خود
۲۰۸	۲. مساوی کردن مؤمن با خود در استفاده از درآمد
۲۱۰	۳. مقدم کردن مؤمن بر خود در استفاده از درآمد
۲۱۲	سرمشق ایثار
۲۲۷	آداب برآورده کردن نیاز
۲۲۷	۱. منت نگذاشتن
۲۲۸	۲. کوچک شمردن
۲۲۸	۳. پنهان کردن
۲۳۰	۴. شتاب گرفتن
۲۳۱	حق سی و پنجم
۲۳۱	زدودن نگرانی و آشفتگی
۲۳۴	حق سی و ششم

۲۳۴	وساطت در درخواست (یشفع مسئلته).....
۲۳۶	حقّ سی و هفتم.....
۲۳۶	طلب رحمت پس از عطسه (یسْمَت عطسته).....
۲۴۰	حقّ سی و هشتم.....
۲۴۰	دعا و طلب آمرزش.....
۲۴۲	حقّ سی و نهم.....
۲۴۲	راهنمایی به سوی گمشده (یرشد ضائنه).....
۲۴۲	الف. اقسام گمشده.....
۲۴۲	۱. اقسام به اعتبار سابقه حضور.....
۲۴۲	یک. گمشده‌ای که در دسترس بوده.....
۲۴۲	دو. گمشده‌ای که در دسترس نبوده.....
۲۴۲	۲. اقسام به اعتبار نحوه وجودی (مادی - غیرمادی).....
۲۴۲	یک. گمشده مادی.....
۲۴۳	دو. گمشده غیر مادی.....
۲۴۴	ب. اقسام ارشاد.....
۲۴۴	۱. نشان دادن راه.....
۲۴۴	۲. رساندن به مطلوب.....
۲۴۵	حقّ راهنما و ارشاد در روایات.....
۲۴۶	اوج هدایت و ارشاد.....
۲۴۶	تفاوت ارشاد بین انبیا و اولیا.....
۲۴۷	حقّ چهارم.....
۲۴۷	سلام کردن.....
۲۵۲	آداب سلام کردن.....
۲۵۲	۱. پیشی گرفتن.....

۲۵۳	۲. آشکار کردن.....
۲۵۴	۳. فرق نگذاشتن.....
۲۵۵	۴. جمع آوردن.....
۲۵۵	۵. کامل گفتن.....
۲۵۷	حقّ چهل و یکم.....
۲۵۷	پاسخ دادن به سلام (بردسلامه).....
۲۵۷	تأثیر سلام بردوستی.....
۲۵۸	حقّ چهل و دوم.....
۲۵۸	نیکو کردن سخن (بطیب کلامه).....
۲۶۰	حقّ چهل و سوم.....
۲۶۰	کوچک نساختن.....
۲۶۱	حقّ چهل و چهارم.....
۲۶۱	فخر نفروختن.....
۲۶۲	حقّ چهل و پنجم.....
۲۶۲	بزرگداشت و تکریم شخصیت.....
۲۶۶	حقّ چهل و ششم.....
۲۶۶	بزرگ داشتن و حرمت گذاردن به نیکی (بِرَّانعامه).....
۲۶۶	۱. پذیرفتن احسان.....
۲۶۷	۲. یاد کردن از احسان.....
۲۷۰	حقّ چهل و هفتم.....
۲۷۰	تکذیب نکردن.....
۲۷۱	حقّ چهل و هشتم.....
۲۷۱	تصدیق سوگندها (بصدق اقسامه).....
۲۷۱	اقسام سوگند.....

۱. سوگند تاکید ۲۷۱
۲. سوگند مُناشَدَه ۲۷۲
۳. سوگند عقد ۲۷۲
- حقّ چهل و نهم ۲۷۳
- دوستی بادوست و دشمنی نکردن بادوست (یوالی ولیه ولا یعادیه) ۲۷۳
- حقّ پنجاهم ۲۷۶
- ستم نکردن ۲۷۶
- حقّ پنجاه و یکم ۲۷۷
- یاری در هنگام ستم (ینصِرَه ظالما و مظلوما) ۲۷۷
- یاری برادر مؤمن هنگام ظلمش ۲۷۷
- شیوه برخورد با ظالم ۲۷۹
- الف. تذکر دنیایی ۲۷۹
- ب. تذکر آخرتی ۲۷۹
- حقّ پنجاه و دوم ۲۸۲
- خیانت نکردن در امانت ۲۸۲
- شیوه تخلّق ۲۸۴
- حقّ پنجاه و سوم ۲۸۶
- تسلیم نکردن (لا یُسَلِّمُهُ) ۲۸۶
- حقّ پنجاه و چهارم ۲۸۸
- رها نکردن (لا یَخْذُلُهُ) ۲۸۸
- حقّ پنجاه و پنجم ۲۹۰
- حقّ گوئی ۲۹۰
- حقّ پنجاه و ششم ۲۹۳
- انصاف (آنچه را برای خود دوست دارد، برای مؤمن دوست بدارد و...) ۲۹۳

۲۹۷.....	حق پنجاه و هفتم
۲۹۷.....	آگاه ساختن مؤمن از سفر
۲۹۸.....	حق پنجاه و هشتم
۲۹۸.....	دیدار پس از سفر
۲۹۹.....	محورهای حقوق مؤمن نزد دانشمندان اخلاق
۳۰۱.....	فصل پنجم، ریشه‌های پیوند با اهل ایمان
۳۰۱.....	أ. ریشه‌های انگیزشی
۳۰۱.....	ب. ریشه‌های غیرانگیزشی
۳۰۱.....	۱. خلقت و فطرت
۳۰۳.....	۲. تربیت
۳۰۵.....	فصل ششم، پیامدهای پیوند با اهل ایمان
۳۰۷.....	أ. پیامدهای دنیایی
۳۰۷.....	۱. پیامدهای دیدار (زیارت)
۳۰۷.....	یک. زنده شدن دل
۳۰۷.....	دو. احیای معارف و نزدیکی به ولی خدا
۳۰۸.....	سه. توسعه خردمندی
۳۰۹.....	چهار. فزونی محبت و دوستی
۳۱۰.....	پنج. شادی و آسایش
۳۱۱.....	شش. دعای خیر فرشتگان
۳۱۲.....	هفت. درد و رنج ابلیس
۳۱۳.....	۲. پیامدهای دیدار (عیادت)
۳۱۳.....	یک. اجابت دعای بیمار در حق عیادت‌کننده
۳۱۳.....	دو. مشایعت، استغفار و درود فرشتگان
۳۱۴.....	۳. پیامدهای گذشت از خطا و لغزش

- ۳۱۴ یک. گذشت و بخشایش
- ۳۱۵ دو. درجات والا
- ۳۱۵ ۴. پیامد دلسوزی
- ۳۱۵ رحمت خدا و مردم
- ۳۱۶ ۵. پیامد پوشاندن عیبها
- ۳۱۶ پوشیده ماندن عیبها
- ۳۱۶ ۶. پیامدهای حضور بر جنازه
- ۳۱۶ یک. سازندگی
- ۳۱۸ دو. آموزش
- ۳۱۹ ۷. پیامدهای نصیحت‌گویی
- ۳۱۹ یک. ریاست
- ۳۱۹ دو. محبت و دوستی
- ۳۲۰ ۸. پیامدهای نصیحت‌پذیری
- ۳۲۰ یک. فاصله از زشتی‌ها
- ۳۲۰ دو. مصونیت از رسوایی
- ۳۲۱ ۹. پیامدهای سلام
- ۳۲۱ یک. آموزش
- ۳۲۱ دو. حسنه و برکت
- ۳۲۲ سه. پاداش آزاد کردن بنده
- ۳۲۲ چهار. انس و الفت فرشتگان
- ۳۲۲ پنج. افزایش دوستان و کاهش دشمنان
- ۳۲۳ ۱۰. پیامد تکریم مؤمن
- ۳۲۳ سایه رحمت الاهی
- ۳۲۴ ۱۱. پیامد دوست داشتن

حبّ خدا.....	۳۲۴
۱۲. پیامدهای انصاف.....	۳۲۴
یک. پیدایش، دوام و افزایش محبت و انس.....	۳۲۴
دو. قرب خدا.....	۳۲۶
سه. بزرگی و شرف.....	۳۲۶
۱۳. پیامد دعا برای مؤمن.....	۳۲۷
برخورداری از همانندش.....	۳۲۷
۱۴. پیامدهای یاری کردن و رفع نیاز.....	۳۲۸
یک: لطمه بر ابلیس.....	۳۲۸
دو. رفع نیازها.....	۳۲۹
سه. یاری خدا در دنیا و آخرت.....	۳۲۹
ب. پیامدهای آخرتی.....	۳۳۱
۱. پیامدهای دیدار (زیارت).....	۳۳۱
یک. ثبت حسنات و محو سیئات.....	۳۳۱
دو. رهایی از آتش.....	۳۳۲
سه. ورود به بهشت.....	۳۳۲
۲. پیامدهای دیدار (عیادت).....	۳۳۴
یک. عیادت در عالم قبر.....	۳۳۴
دو. تنعم در بهشت.....	۳۳۵
۳. پیامدهای مصافحه و معافه.....	۳۳۶
یک. مباهات خداوند بر فرشتگان.....	۳۳۶
دو. پاکیزگی از گناهان و آمرزش الهی.....	۳۳۷
سه. رهایی از عذاب دوزخ.....	۳۴۰
۴. پیامد پذیرفتن پوزش.....	۳۴۰
یک. شفاعت.....	۳۴۰

۳۴۱	۵. پیامد سلام
۳۴۱	یک. سکونت در غرفه‌های ویژه بهشتی
۳۴۱	۶. پیامدهای تکریم مؤمن
۳۴۱	یک. ایمنی از غضب خدا
۳۴۲	دو. بهشت
۳۴۲	۷. پیامدهای یاری کردن و رفع نیاز
۳۴۲	یک. برطرف شدن پریشانی و اندوه قیامت
۳۴۴	دو. بهشت و نعمت‌های گوناگون آن
۳۴۵	سه. یاری در آخرت
۳۴۷	فصل هفتم، راه‌های تحصیل پیوند با اهل ایمان
۳۴۷	راه‌های عام تحصیل پیوند
۳۴۷	راه علمی
۳۴۷	۱. آگاهی
۳۴۸	یک. آگاهی به حقوق مؤمن و آداب پیوند با او
۳۴۸	دو. آگاهی به پیامدهای پیوند و رعایت حقوق
۳۴۹	سه. آگاهی به عظمت مقام مؤمن
۳۴۹	۲. یادآوری
۳۵۱	۳. قیاس
۳۵۱	راه‌های عملی
۳۵۱	۱. مشارطه، مراقبه، محاسبه و معاتبه
۳۵۲	۲. الزام خویش
۳۵۳	کتابنامه
۳۵۷	نمایه
۳۸۱	فهرست آیات
۳۸۳	فهرست احادیث

بیشگفتار گروه اخلاق و عرفان پژوهشگاه

بایستگی تحقیق دقیق و روز آعد، جامع و منسجم، پیرامون زیرساختهای اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی به مباحث فکری، به فراخور شرایط روز و در خور منزلت و مقصد انقلاب اسلامی، و نیز لزوم آسیب شناسی در حوزهی فرهنگ ملی و باورداشتهای دینی، به منظور تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اسلام و زدودن پیرایه های موهون و موهن از ساحت قدسی دین، تأسیس نهاد علمی پژوهشی مناسبی را فرض می نمود، ازاین رو پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که یک موسسه عالی پژوهشی، بین المللی، غیر دوستی و غیر انتفاعی است. با موافقت شورای عالی گسترش آموزش کشور در تاریخ دهم اردیبهشت ماه سال ۱۳۷۳ رسماً آغاز به کار نموده است. پژوهشگاه با ظرفیت سه پژوهشکده و دوازده گروه علمی و چند مؤسسه وابسته به فعالیت علمی مشغول است که از محصول فعالیت این مجموعه تا این تاریخ حدود چهارصد جلد اثر مکتوب انتشار یافته است.

پژوهشکده های پژوهشگاه عبارت است از:

یک: پژوهشکده حکمت و دین پژوهی با گروه های: قرآن پژوهی، کلام و دین پژوهی، معرفت شناسی، فلسفه، اخلاق و عرفان.

دو: پژوهشکده نظامهای اسلامی با گروه های: سیاست، اقتصاد، فقه و حقوق.

سه: پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی با گروه های: مطالعات انقلاب اسلامی، تاریخ و تمدن، غرب شناسی، فرهنگ پژوهشی و ادبیات اندیشه.

انتشار

فصلنامه‌های قبسات، ذهن، کتاب نقد، اقتصاد اسلامی، فقه و حقوق و ماهنامه زمانه فعالیت دیگر پژوهشگاه در عرصه فعالیت‌های مکتوب است. تألیف دانشنامه‌های امام علی (ع)، قرآن‌شناسی و فرهنگ فاطمی (س) فعالیت برجسته دیگر پژوهشگاه است. که با اهداف زیر فعالیت می‌کند:

گروه اخلاق و عرفان یکی از گروه‌های پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی پژوهشگاه است.

- ۱- بازپژوهی ذخائر اسلامی در قلمرو اخلاق، عرفان و تربیت،
 - ۲- تنسيق معارف اخلاقی، عرفانی و تربیتی اسلام با لحاظ نظرها و نیازهای نوپدید،
 - ۳- اهتمام به توسعه معارف اهل‌بیت (علیهم‌السلام) و نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه‌های علمی گروه.
 - ۴- نقد نظرات معارض معارف اسلامی.
 - ۵- پاسخ به پرسشها و شبهات القائی در زمینه‌های اخلاق، عرفان اسلامی.
- کتاب حاضر که یکی از مجلدات مجموعه گسترده اخلاق الاهی است در گروه اخلاق و عرفان و با بهره‌برداری از دروس حضرت آیت‌الله مجتبی‌تهرانی - دام‌ظله - سامان یافته است.
- این اثر با لحاظ موارد زیر با سایر آثار منتشره تاکنون متمایز می‌شود
- پرداختن به ابعاد گوناگون موضوع و ارائه فروعات آن.
 - استناد تمام مطالب به کتاب الاهی و سنت.
 - تبویب و فصل‌بندی‌های خرد.
- هدف اصلی گروه اخلاق و عرفان از اجرای پژوهش و انتشار این اثر عبارت بوده است از:
- پدید آوردن مجموعه‌ای کامل، مفصل و مستند در اخلاق اسلامی.
 - اشاعه فرهنگ اخلاق اسلامی با اهتمام خاص به تعالیم اهل‌بیت (ع) در این زمینه.
 - سعی بر استناد مباحث به منابع روایی و فریقین.

این مجلد از تاریخ یک هزار و سیصد و هشتاد و سه در دستور کار گروه قرار گرفته و پس از طی سی‌گانه مدیریتی و علمی، در تاریخ یک هزار و سیصد و هشتاد و چهار به تصویب نهایی شورای علمی گروه رسیده است. در این جا، شایسته است از حضرات اساتید: آیت الله خوشوقت، آیت الله خسروشاهی و حجج الاسلام علی اکبر رشاد، بهمن شریف‌زاده، حسین روحانی‌نژاد، رضا رمضانی، که عهده‌دار ارزیابی و نیز جناب حجة الاسلام بهمن شریف‌زاده به خاطر انجام این پژوهش سپاسگزاری نموده و از خوانندگان گرامی استدعا داریم، از طریق پایگاه اطلاع‌رسانی پژوهشگاه به آدرس: www.islamic-iiet.org گروه را از نظرات و نقدهای خود بهره‌مند نمایند.

گروه اخلاق و عرفان
پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی

مقدمه سرپرست تحقیق

هَجَمَ بِهِمُ الْعِلْمَ عَلَى حَقِيقَةِ الْبَصِيرَةِ، وَبَاشَرُوا رُوحَ الْيَقِينِ، وَاسْتَلْأَوْا مَا اسْتَعْوَزَهُ الْمُتَرَفُّونَ، وَانْسَوُوا بِمَا اسْتَوْحَشَ مِنْهُ الْجَاهِلُونَ، وَصَحَّبُوا الدُّنْيَا بِإِبْدَانِ أَرْوَاحِهَا مُعَلَّقَةً بِالْمَحَلِّ الْأَعْلَى...^۱

وجود فرهمند و فرازمند استاد فرهیخته‌ی ما، فقیه عارف، حجة‌الحق، آیت‌الله معظم مجتبی تهرانی - دام ظلّه - همچون کوهسارانی است که بر دامنه‌های نشاط‌انگیز و طراوت‌خیز آن، چشمه‌ساران زلالی جاری است که شریعه‌ی اثبوه دل‌های تشنه‌ی حکمت و معرفت و آبشخور خیل جان‌های شیفته و شائق اخلاق و سلوک است.

سال‌ها است کرسی دروس فقه و اصول استاد، رکن رکین سطوح عالی حوزه‌ی علمیه‌ی تهران و مجمع فضلالی مجده و مستعد ام‌القرای انقلاب اسلامی است. هر صبحدم طلاب جان تشنه در محضر دروس استاد، حاضر و سیراب از آن خارج می‌شوند. جلسات نورانی دروس تفسیر استاد نیز، جوانان تحصیل کرده و مشتاق معارف قرآن را کهریاسان برگرد خود فرا آورده است.

از دیرباز، محفل اشراقی دروس اخلاق و عرفان معظم له، کانون تجمع طیف طالب طهارت و معرفت است «وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ»^۲ سال‌ها است که هزاران جوان از سرچشمه‌ی صافی تعلیمات شرقانی استاد سیراب و سرشار می‌شوند و بوته‌ی انقاس قدسی و مواعظ بالغه‌ی او، نفوس مستعد و قلوب معد را می‌گدازد و جان‌ها و دل‌های گداخته را تزکیه می‌سازد. «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ»^۳ چرا که استاد خود تندیس پارسایی و تجسم ساده زیستی است، و مظهر نفسانیت ستیزی و جاه‌گریزی و مجمع علم و عمل است.

زمانه افسر رندی نداد جز به کسی	که سرفرازی عالم در این کله دانست
برآستانه‌ی میخانه هر که یافت رهی	ز فیض جام جم اسرار خانقه دانست

۱. صبحی صالح: نهج البلاغه، کلمه ۱۴۷، ص ۴۹۷.

۲. انعام (۶): ۱۲۲.

۳. ق (۵۰): ۳۷.

استاد ما، از شاگردان برجسته‌ی حضرت امام خمینی - سلام‌الله و رضوانه علیه - و از موارث ملکوتی آن بزرگوار و از ساقه‌های آن طوبای طیبه به شمار می‌رود که بر اثر الفت و مؤانست بسیار با آن حضرت، در شخصیت فقهی، اخلاقی و عرفانی او فانی شده است. «تَوْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حَيْنٍ يَأْتِي زَيْبًا»^۱ هم از این رو است که خوشه‌چینان محضر تعلیم و تربیتش، از او رایحه‌ی روح خدا را به دماغ جان می‌شنوند. «أَوَّلُكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَ آتَاهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ»^۲

فیض روح القدس از باز مدد فرماید دیگران هم بکنند آنچه مسیحا می‌کرد
دروس معنوی استاد، اخلاق نظری انتزاعی متعارف نیست و نیز بازگفت تقلیدی اخلاق فلسفی و یونانی نمی‌باشد؛ همچنین تعلیمات سلوکی ایشان با عرفان مسلکی نسبتی ندارد؛ زیرا دروس استاد آمیزه‌ای از اخلاق نبوی و عرفان علوی است که با اتکا به منطق اجتهاد، از زلال آیات و روایات برگرفته و با رعایت نیاز نسل امروز، سامان یافته و از جویبار لسان معظّم‌له در کام تشنه‌ی طالبان سلوک الی‌الله فرو می‌ریزد.

فَطُوبَى لِمَنْ تَمَّ طُوبَى لِمَنْ فَسَبْأُ لَأَرْبَابِ النِّعَمِ نَعْمُهُمْ

مجموعه‌ی مباحث چندین ساله‌ی اخلاق و عرفان معظّم‌له، تا کنون از دو هزار درس فراتر رفته است و همچنان نیز این کوثر پر فیض در فیضان و جریان است. استاد از سر لطف و حسن ظن، این ذخیره‌ی گرانبها را به این بی بضاعت واگذار فرمودند و بنده نیز از برخی دوستان تقاضا کردم تا طبق برنامه و فرایندی که تنظیم و ارائه شد، دروس را از نوآر پیاده کنند و به نگارش و آماده ساختن آن برای نشر، اهتمام ورزند و مباحث اخلاقی به صورت حدود سی مجلد با عنوان اخلاق الاهی در دست تدوین و انتشار است. مباحث عرفانی نیز که با عنوان سیر و سلوک ارائه خواهد شد، ده مجلد مورد تدوین اولیه شده است که به تدریج ویراسته شده و در دسترس علاقه‌مندان مباحث معرفتی، اخلاقی قرار خواهد گرفت و احتمالاً سلسله‌ی سیر و سلوک بر بیست جلد بالغ می‌گردد.

ترتیب دروس اخلاقی به شرح زیر صورت بسته است:

جلد اول تا سوم، در آمد: شامل هدف از بعثت، ابعاد وجودی انسان، قلب - قوای نفس، رذایل و فضایل قوا، تزکیه‌ی نفس، اعتدال و...

جلد چهارم، آفات زبان، بخش یکم، شامل غیبت، دروغ، بهتان، تهمت، مراء، جدال، خصومت، لعن و نفرین، شتمات، فحش، فرورفتن در باطل، استهزاء و سخریه، سخن چینی و بیهوده گویی.

جلد پنجم، آفات زبان، بخش دوم، شامل اضلال، امر به منکر و نهی از معروف، غنا، توهین، مدح، طعن (نیش سخن)، دوزبانی، افشای سرّ، تکلف در سخن، شکایت، مزاح، خنده، گریه، شعر. جلد ششم، آفات زبان، بخش سوم، شامل اغوا، ازلال، نجوا، سخن و سکوت، منت گذاشتن، منفی بافی و...

جلد هفتم تا یازدهم، رذایل قودی عقلیه و غضبیه، شامل شک، جهل مرکب، غفلت، وسوس شیطانی، مکر، تهوّر، جبن، سوء ظن، انتقام جویی، کینه، عجب، کبر، ذلت، عصبیت، قساوت و...

جلد دوازدهم تا پانزدهم، رذایل قودی شهویه و وهمیه، شامل حب دنیا، حب مال، حب جاه، طمع، حرص، بخل و...

جلد شانزدهم تا نوزدهم، فضایل قودی عقلیه و غضبیه، شامل خوف و رجاء، کظم غیظ، حلم، عفو، مدارا، تواضع، انکسار و استحقار نفس، رقت، حسن خلق و...

جلد بیستم تا بیست و سوم، فضایل قودی شهویه، شامل قناعت، زهد، فقر، جود و سخا، ایثار، تقوا و ورع مالی و...

جلد بیست و چهارم تا سیام، فضایل قودی وهمیه، شامل اخلاص، حب خدا، شوق، رضا، انس، تسلیم، توکل، اعتزال و پیوندها (والدین، اولاد، همسر، رحم، معصومان(ع)، اهل ایمان، استاد و...) (استاد و...)

بر اصحاب ذوق و ارباب معرفت روشن است که عرفا در عدد و ترتیب منازل سلوک متفق القول نیستند: برخی یک، برخی دو، و بعضی سه، برخی دیگر هفت و بعضی هفتاد، کسانی یکصد منزل برشمرده‌اند و بعضی تا هزار و حتی هفتاد هزار نیز ادّعا و تعبیر کرده‌اند:

این راه را نهایت صورت کجا توان بست کز صد هزار منزل بیش است در بدایت

البته غالباً این راه را از «یقفه» آغاز و به «وحدت» منتهی دانسته‌اند. بی گمان بسیاری از نظرات با هم قابل جمع‌اند، هرچند رادهای سلوک و وصال به شماردی آفریدگان است، که

«الطُّرُقُ إِلَى اللَّهِ بِتَدْوِينِ أَنْفَاسِ الْخَلَائِقِ»^۱

استاد در بیان منازل السالکین نخست از «اوصاف الاشراف»، اثر گرانسنگ خواجهی طوسی - رضوان الله علیه - پیروی کرده‌اند. خواجه منازل سلوک را در سی و یک منزل خلاصه کرده است که از «ایمان» آغاز و با «توحید» پایان می‌پذیرد؛ اما بعدها بر تکمیل مباحث به رویه‌ی «منازل السائرین» خواجه عبدالله انصاری بنا نهادند، از این رو سلسله‌ی سیر و سلوک نیز براساس یک صد منزل تکمیل و تدوین و ارائه می‌شود و طبعاً سیر عنوان‌های مجموعه به ترتیب زیر خواهد بود:

۱. بقطه. ۲. توبه. ۳. محاسبه. ۴. انابه. ۵. تفکر. ۶. تذکر. ۷. اعتصام. ۸. فرار. ۹. ریاضت. ۱۰. سماع. ۱۱. حزن. ۱۲. خوف. ۱۳. اشفاق. ۱۴. خشوع. ۱۵. اخبات. ۱۶. زهد. ۱۷. ورع. ۱۸. تبتل. ۱۹. رجاء. ۲۰. رغبت. ۲۱. رعایت. ۲۲. مراقبت. ۲۳. حرمت. ۲۴. اخلاص. ۲۵. تهذیب. ۲۶. استقامت. ۲۷. توکل. ۲۸. تفویض. ۲۹. ثقه. ۳۰. تسلیم. ۳۱. صبر. ۳۲. رضا. ۳۳. شکر. ۳۴. حیاء. ۳۵. صدق. ۳۶. ایثار. ۳۷. خلق. ۳۸. تواضع. ۳۹. فتوت. ۴۰. انبساط. ۴۱. قصد. ۴۲. عزم. ۴۳. اراده. ۴۴. ادب. ۴۵. یقین. ۴۶. انس. ۴۷. ذکر. ۴۸. فقر. ۴۹. غنا. ۵۰. مقام مراد. ۵۱. احسان. ۵۲. علم. ۵۳. حکمت. ۵۴. بصیرت. ۵۵. فراست. ۵۶. تعظیم. ۵۷. الهام. ۵۸. سکینه. ۵۹. طمأنینه. ۶۰. همت. ۶۱. محبت. ۶۲. غیرت. ۶۳. شوق. ۶۴. قلق. ۶۵. عطش. ۶۶. وجد. ۶۷. دهشت. ۶۸. هیمن. ۶۹. برق. ۷۰. ذوق. ۷۱. لحظ. ۷۲. وقت. ۷۳. صفا. ۷۴. سرور. ۷۵. سرّ. ۷۶. نفس. ۷۷. غربت. ۷۸. غرق. ۷۹. غیبت. ۸۰. تمکن. ۸۱. مکاشفه. ۸۲. مشاهده. ۸۳. معاینه. ۸۴. حیات. ۸۵. قبض. ۸۶. بسط. ۸۷. سکر. ۸۸. صحو. ۸۹. اتصال. ۹۰. انفصال. ۹۱. معرفت. ۹۲. فنا. ۹۳. بقا. ۹۴. تحقیق. ۹۵. تلبیس. ۹۶. وجود. ۹۷. تجرید. ۹۸. تفرید. ۹۹. جمع. ۱۰۰. توحید.

در خور ذکر است که برای تنسيق و تدوین مجموعه، فرایندی به شرح زیر صورت می‌بندد:

خلاصه شیوه‌نامه و فرایند تنظیم و تدوین مجموعه «اخلاق الاهی»

۱. پیاده‌سازی دروس شفاهی: تاکنون نزدیک به دوهزار درس از درس‌های استاد از نوار پیاده شده به صورت متن مکتوب درآمده است.
۲. بازسازی ابتدایی: متن پیاده شده از نوار، از لحن شفاهی / محاوره‌ای، به سیاق نشر کتابی بازسازی می‌گردد.

۳. بازنگاری ادبی: متن بازسازی شده با دقت‌های ادبی بازنگاری می‌شود.

۱. منسوب به پیامبر اکرم (ص): علم الیقین، ج ۱، ص ۱۴.

۴. سندیابی: منابع و مستندات شواهد ارائه شده از سوی استاد، مورد تفحص قرار گرفته در پاورقی درج می‌شود.
۵. تکثیر و تکمیل مستندات: افزون بر اسناد ارائه شده از سوی استاد برای مباحث، شواهد موجود دیگر یافت شده و به متن اضافه می‌گردد. همچنین برای قسمت‌هایی که شاهد و سندی ذکر نشده، سعی می‌شود شواهد مناسبی به دست می‌آید. (توضیح آن‌که استاد خود اسناد بسیاری را برای مباحث خویش جمع‌آوری می‌کنند اما به علت ضیق ظرفیت جلسه درس، از ذکر همه آن‌ها خودداری می‌کنند).
۶. مستندسازی به احادیث عامه: با توجه به احتمال ترجمه مجموعه به عربی و زبان‌های دیگر، حدالمقدور در ازای بسیاری از شواهد و اسناد شیعی مباحث، احادیث منقول از طرق اهل سنت هم شناسایی شده و در پاورقی درج می‌گردد تا مطالب مقبول همه فرق مسلمان گشته، گامی در یافتن مشهورات و مستفیضات روایی در علم اخلاق برداشته شود.
۷. سازماندهی و ساختاربندی: بحسب به شاخه‌های اصلی و فرعی و جزئی گوناگونی دسته‌بندی شده، نظم و ترتیب منطقی بین قسمت‌های مختلف ایجاد می‌شود تا دروس به صورت کتاب سامان یابد.
۸. عنوان‌گذاری: عناوین اصلی، فرعی و جزئی مناسبی، حسب مورد برای قسمت‌های مختلف (بخش، فصل، گفتار) اثر تعیین می‌شود.
۹. بسط و تشریح (تعلیق و تذیل): مبهم بودن برخی مطالب برای بسیاری از مخاطبان که از پیچیدگی مباحث علمی موضوع نشأت می‌گیرد، شرح و بسط آن‌ها را لازم و ضرور می‌نماید که در چنین مواقعی، گاه در متن و گاه در پاورقی به شرح و بسط، تعلیق و تذیل مطلب پرداخته می‌شود.
۱۰. تلطیف و تطبیق: از آن‌جا که این مجموعه به قصد اثرگذاری بر مخاطب تدارک می‌شود، تلاش بر آن است که با تلطیف مطالب، گاه از راه افزودن نکاتی از سیره معصومان (ع) و اشعار اخلاقی، بر جاذبه و لطافت مباحث افزوده شود. البته حکایات سیروی معصومان (ع)، خود پشتوانه مباحث طرح شده نیز می‌باشند.
۱۱. تکمیل مطالب: گاه پاره‌ای از مباحث ناقص است و نیاز به افزودن فصل و فرازی دارد که با استفاده از منابع اصیل و معتبر و مطابق سبک استاد به تکمیل جزئی و موردی آن‌ها اقدام

می‌گردد،

۱۲. حروف زنی: مباحث تنظیم شده در مراحل میانی و پایانی حروف زنی می‌شود،

۱۳. نمونه خوانی: اثر، به توسط افراد باتجربه، نمونه خوانی می‌گردد،

۱۴. ویرایش: متن حاصله، به ویراستار ادبی شایسته‌ای سپرده می‌شود،

۱۵. تنظیم فهرس: سرانجام با تفحص کافی، فهرس مختلف تنظیم می‌گردد،

۱۶. نمایه پردازی: با اصطیاد مفاهیم مختلف فصول اثر، نمایه سازی مضمونی صورت

می‌گیرد،

۱۷. صفحه آرای و سایر امور فنی،

۱۸. چاپ و صحافی،

پس از سیر مراحل مربوط به امور محتوایی، مجلدات تدوین شده، در چهار مرحله مورد

واری و مذاقه قرار می‌گیرد.

الف) بازخوانی مدیر تحقیق،

ب) بازبینی سرپرست تحقیق،

ج) ارزیابی کارشناسان گروه اخلاق و عرفان پژوهشگاه،

د) بررسی در شورای علمی گروه اخلاق و عرفان،

سرپرستی تحقیق و نظارت بر سیر امور را این بی‌بضاعت شخصاً برعهده دارم اما افراد و

گروه‌هایی در اجرای مراحل آن، همکاری مجدانه کرده‌اند، لهذا بر حقیر فرض است از یکان

یکان همکاران به ویژه دانشور فاضل جناب حجة الاسلام بهمن شریف‌زاده که مدیر مباشر این

اقدام ارزنده و محقق تعدادی از مجلدات از جمله مجله حاضر هستند و الحق در مدیریت،

تدوین و تکمیل مجموعه بیش‌ترین سهم را دارند، از صمیم جان سپاسگزاری کنم؛ از

اخوان الصفا نیز متواضعانه تقاضا می‌کنم از هر گونه تذکر اصلاحی و تکمیلی دریغ نفرمایند.

علی اکبر رشاد

تهران - ۱۳۸۱/۶/۱۲

مقدمه محقق

علم اخلاق که از شایستگی‌ها و ناشایستگی‌های خصال آدمی گفت‌وگو می‌کند، قلمرویی فراتر از حوزه انفرادی انسان دارد. انسان موجودی با دو بُعد فردی و اجتماعی است که بسیاری از خصلت‌های او، در زندگی جمعی ساخته و پرداخته می‌شود و به منصه ظهور می‌رسد. توجه به یک بُعد و غفلت از بُعد دیگر، نابسامانی در رشد و کزّی در سیر تکامل را به دنبال داشت؛ از این رو لازم است که افزون بر جنبه فردی به بُعد اجتماعی آدمی نیز توجه شود. پیدایی اجتماع در گرو پیوندهای گوناگونی است که بین افراد برقرار می‌شود و بقای آن نیز به پایداری این پیوندها بستگی دارد، پس باید در باره آن‌ها اندیشید و از چگونگی و چندی و چونی آن‌ها سخن گفت. وارد کردن موضوعی همچون «پیوندها و حقوق» به جمع موضوعات دانش اخلاق، سرآغازی برای ورود به مقوله «اخلاق اجتماعی» است. بحث از شایستگی و ناشایستگی پیوندهای درونی و بیرونی، نیکی و بدی روند ارتباط‌های اجتماعی، و حقوق مربوط به پیوندهای شایسته، بحثی اخلاقی است و در شمار مباحث علم اخلاق قرار می‌گیرد.

مواریث علم اخلاق اسلامی با اشتغال بر فصولی همچون «صله رحم» «احسان به والدین» «احسان به اولاد» «حقوق مؤمن» «حقوق معلّم و متعلّم» «حسن جوار» مؤیدی بر همین معنا هستند. استاد معظم، آیت‌الله مجتبی‌تهرانی دام ظلّه با افاضه مباحثی در عناوین پیشگفته، به حقوق گوناگونی که در پیوندهای گوناگون پدید می‌آید، ارشاد کرده و حقایق درخشانی از هزاران حقیقت مکتب نورانی اسلام را بر جویندگان حقیقت، آشکار

کرده‌اند.

«پیوندها و حقوق» باب بزرگی در مجموعه معظم اخلاق الاهی است که هم‌چون سایر ابواب این مجموعه در نگارش، پردازش، تحقیق و تکمیل مباحث، مدارک و اسناد آن تلاش بسیاری انجام گرفته است. گاه نیز در توضیح برخی نکات، تعلیقی نگاشته شده که در پاورقی صفحات جای گرفته است.

مستند ساختن مسائل کتاب به مدارک و اسناد اهل سنت در پاورقی صفحات از دیگر ویژگی‌های این مجموعه است. اگر دانشمند بزرگی هم‌چون مولی فیض کاشانی با تهذیب احیاء العلوم غزالی از حکایات نامأنوس و دور از باور، و افزودن روایات شیعی بر آن، کتابی مقبول عامه و خاصه پدید آورد، ما نیز بر آن بودیم که با افزودن روایات اهل سنت به این مجموعه بزرگ، آن را مقبول فریقین سازیم و از سویی دیگر با جمع ادله هر دو مذهب، زمینه را برای استنباط‌های اخلاقی دانشمندان این رشته با داشتن مشهورات، مستفیضات و متواترات روایی در این حوزه، آماده سازیم آن چه در این باب و در قالب چند مجلد تقدیم می‌شود، بررسی اخلاقی انواع پیوندهای موجود بین انسان‌ها است که عبارتند از:

۱. پیوند با پدر و مادر
۲. پیوند با فرزندان
۳. پیوند با همسر
۴. پیوند با خویشاوندان
۵. پیوند با پیشوایان معصوم (ع) و نزدیکانشان (سادات)
۶. پیوند با اهل ایمان
۷. پیوند با همسایگان
۸. پیوند با استاد و شاگرد
۹. پیوند با زیردستان

۱۰. پیوند با همراه و برخی پیوندهای دیگر که از اهمیت کم‌تری برخوردار است.

آن چه پیش روی دارید، یک جلد از مجلّات این باب است که شامل بحث و بررسی دربارهٔ «پیوند با اهل ایمان» است. امید که مورد استفادهٔ حق‌جویان و رده‌پویان راه خدا قرار گیرد و دعای خیر ایشان را برای بقای وجود و دوام افاضات حضرت استاد دام ظلّه و توفیق خدمتگزاری اینجانب در پی آورد.

والسلام علی عبادالله الصالحین

بهمن شریفزاده

۸۴/۸/۱۲

درآمد

تَوَاضَعُوا وَتَبَاذُّوا وَتَرَاحَمُوا وَكُونُوا إِخْوَةً بَرَّةً كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ.^۱

با یکدیگر پیوستگی و خوشرفتاری و مهرورزی داشته باشید و برادرانی نیکوکار باشید، چنان که خدای عز و جل دستور تان داده است.

امام صادق(ع)

آدمی به علت های گوناگون و حتی بهانه های مختلف با هموعانش ارتباط برقرار می کند؛ زیرا طبیعتش مقتضی زندگی جمعی است. او به جمع گرایش دارد، پس می کوشد به آن بپیوندد؛ البته این گرایش همانند سایر گرایش ها، باید در مسیر رشد و کمال او جهت داده شود تا به جای آب سر از سراب در نیآورد و به بیراهه نرود. علائق دینی یکی از عوامل متعدّد ارتباط با یکدیگر است. باورهای دینی انسان، سبب روی آوردن او به همکیشان می شود؛ چرا که ایشان را شبیه و همسنخ خود می بیند، پس به آنها گرایش یافته و رابطه برقرار می کند. ارتباطی که برپایه باورهای یکسان دینی پدید آید، همانند آن باورها ارزشمند است؛ زیرا علت پیدایش آن، همان باورها است؛ ولی گاه امور دیگری انسان را از برقراری چنین ارتباطی باز می دارد، به گونه ای که ارتباط را برپایه و محور دیگری با همکیشان برقرار می کند یا مانع از برقراری هر نوع ارتباطی با ایشان می شود. آن گاه که خواهش های نفسانی بر وجود انسان حاکم شود، ارتباط های انسان با دیگران را تحت الشعاع قرار می دهد و در این هنگام نفس فقط ارتباطی را مجاز می شمرد که به تحقق

خواسته‌هایش بینجامد. رابطه‌های سراسر تاریک فاسقان، گناهکاران و ستمگران همه از قبیل چنین ارتباط‌های شوم و نامیمونی است. پیوند با اهل ایمان از بهترین مصادیق پیوندهای انسانی است. پیوندی که سبب رشد ایمان مؤمنان می‌شود و به آن‌ها حیات معنوی می‌بخشد، همچنین دل‌های ایشان را بیدار نگه داشته و به آن‌ها قوت ایمانی می‌بخشد؛ پس باید کوشید آن را پدید آورد، قوت بخشید و در حراست از آن تلاش کرد. این بخش به بررسی ابعاد گوناگون پیوند با اهل ایمان اختصاص یافته و شامل فصل‌های ذیل است:

۱. تعریف پیوند با اهل ایمان
۲. اقسام پیوند با اهل ایمان
۳. ستایش پیوند با اهل ایمان
۴. حقوق اهل ایمان
۵. ریشه‌های پیوند با اهل ایمان
۶. پیامدهای پیوند با اهل ایمان
۷. راه‌های تحصیل پیوند با اهل ایمان